

Отримано: 15.12.2022

Прорецензовано: 25.12.2022

Прийнято до друку: 27.12.2022

e-mail: oleksandr.motorny@lnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9546-1410>Researchid <https://ResearchID.co/alexandr>

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-16(84)-43-45

Моторний О. А. Мотиви тілесності у поетичному доробку Мілана Дежінського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16(84). С. 43–45.

УДК: 821.162.3-1

Моторний Олександр Андрійович,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

МОТИВИ ТІЛЕСНОСТІ У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ МІЛАНА ДЄЖІНСЬКОГО

У статті розглядається мотив тілесності у творчості сучасного чеського поета, автора кількох збірок і лауреата ряду літературних премій Мілана Дежінського. Під тілесністю в статті ми розуміємо все, що пов'язано з образом біологічного тіла, організму в тому чи іншому прояві. Мотив тілесності традиційно посідав чільне місце в чеській поезії. Так чи інакше, цю тему торкалася більшість чеських поетів сучасності. Деякі переплітають його з образом божественного начала, в деяких бачимо паралелі із зображенням природи, внутрішнього світу людини, іноді додаються мотиви, пов'язані з множинністю світів. У поетичному світі Дежінського образ тілесності набуває нових категорій, не властивих йому в повсякденному сприйнятті. Воно може бути конкретним, коли ліричний герой якимось чином з ним взаємодіє, або абстрактним, коли його характеристики згадуються лише як натяк на нього. Відтак тілесність у поезії – явище багатогранне, неоднозначне. Воно може проявлятися як у конкретних образах, таких як тіло людини, тіло тварини, живе чи мертво тіло, частини тіла з їх проявами, а й у більш абстрактному варіанті, коли ми виділяємо тілесність як закон існування поетичного світу та його сутність. Ліричний герой у цьому випадку пізнає цей внутрішній закон, сам будучи його частиною.

Ключові слова: чеська література, чеська поезія, Мілан Дежінський, мотив тілесності.

Oleksandr Motorny,PhD, assistant professor, Lviv Ivan Franko National University,
Lviv Ivan Franko National University, Lviv

MOTIVES OF CORPOREALITY IN THE POETICAL WORK OF MILAN DĚŽINSKY

The article examines the motif of physicality in the works of the modern Czech poet, the author of several collections and the laureate of a number of literary prizes, Milan DĚŽINSKY. By corporeality in the article, we understand everything that is connected with the image of the biological body, organism in one or another manifestation. The motif of corporeality traditionally occupied a prominent place in Czech poetry. One way or another, this topic was touched upon by the majority of Czech poets of our time. Some interweave it with the image of the divine principle, in some we see parallels with the image of nature, the inner world of man, sometimes motifs related to the multiplicity of worlds are added. In DĚŽINSKY's poetic world, the image of corporeality acquires new categories that are not inherent to it in everyday perception. It can be concrete, when the lyrical hero interacts with it in some way, or abstract, when its characteristics are mentioned only as a hint of it. It means that corporeality in poetry is a multifaceted, ambiguous phenomenon. It can manifest itself both in concrete images, such as the human body, the body of an animal, a living or dead body, parts of the body with their manifestations, but also in a more abstract version, when we single out corporeality as the law of the existence of the poetic world and its essence. The lyrical hero in this case learns this inner law, being himself a part of it.

Keywords: Czech literature, Czech poetry, Milan DĚŽINSKY, the motif of corporeality.

Сучасна чеська поезія ввібрала досвід попередніх епох, вдало адаптувавши їх під сьогодення. Станом на наш час ще зарано говорити про оформлений літературний період ХХІ століття з якими-небудь характерними рисами і законами. Можливо років через п'ятдесят ми зможемо достеменно сказати яка ж є ця поезія вже з ретроспективи, але певні тенденції можна помітити і зараз. Увага до образу тілесності є однією з них. Так чи інакше, цієї теми торкнулася більшість чеських поетів нашого часу. Дехто переплітає її з образом божественного начала, у когось бачимо паралелі з образом природи, внутрішнього світу людини, часом додаються мотиви, пов'язані з множинністю світів (творчість Мартіна Штора, Петра Борковця, Томаша Рейхла, Петра Мадери, Павела Петра, Івана Верніша, Віоли Фішеровой). Попри це дати однозначне визначення тілесності в контексті творчості кожного окремого автора є непросто, оскільки тут маємо справу як з авторським індивідуальним розумінням терміну, так і розмитістю його всезагального тлумачення. Щоб спростити задачу, подамо робоче визначення тілесності як усього, що так чи інакше пов'язано з біологічним тілом і його проявами. Розглянути мотив тілесності у творчості Мілана Дежінського є метою пропонованої статті. Мілан Дежінський (4) є сучасний чеський письменник, лауреат престижної чеської літературної премії "Magnesia litera", активний політичний та суспільний діяч регіонального рівня (5), автор восьми поетичних збірок. Його вірші неодноразово друкувались в журналах "Weles", "Host", "Aluze", також в інтернет-журналах (7). Брав участь у Місяці авторських читань минулого року (9) Українському читачеві творчість цього автора майже невідома.

У поетичному світі Дежінського образ тілесності набуває нових категорій, не притаманних їй у буденному уявленні, вона може бути конкретною, коли ліричний герой взаємодіє з нею в той чи інший спосіб або ж абстрактною, коли її характеристики згадуються лише як натяк на неї. Реально різницю між цими проявами виявити важко, адже у ліричному світі Дежінського все перебуває у нескінченній метаморфозі і для будь-яких явищ може бути характерна множинність проявів. "Втеча від невинності до пекучого зла, щоб слабкість не знати! Щоб, може, сила замінила нахабство духу, сміхотворність співчуття або забиті електричні з'єднання в темряві черепа! Навіщо кричати, коли можна ревіти і кожен ваш

сагайдак у напруженій артерії зірвати. Як не дивно, навіть кров може бути абстрактною, якщо вона ворухиться у нашій шії!” (Děžinský 2003, s. 13).

Своєрідне співіснування тілесності і природних стихій, їхнє хаотичне взаємне наповнення і взаємозамінність і загалом відносність усіх явищ авторського поетичного світу, у якому об’єкт опису є більш, ніж химерним, таким, що подекуди взагалі не піддається логічному аналізу і який у буденності важко навіть уявити проілюстровано у наступному уривку: “Хто зерна вирубує, ніби він прагнув чистого буття в забрудненій і порваній білизні, самою повнотою наповнений. Ясність за рахунок ясності, строгий вираз обличчя уникає відвертості, навіть якщо язик свербить як палаючий вогонь кривавості племені або як палаюча зеленувата жилка, яка веде від сухожиль до серця” (Děžinský 2003, s. 15). Чеський літературознавець Адам Борзіч у своїй статті стверджує, що Дежінський у поезії зображує світ майбутнього, до якого його ліричний герой не боїться зазирнути “... зустріч з майбутнім – це ходіння по канату, навромацки в невизначеному світі, невизначеності як суті подій. Запитати про майбутнє означає в певному сенсі відсторонитися від визначеності” і бачить у цьому мотив християнського апокаліпсису “Богослови знають, що апокаліпсис є відкриттям істинної природи речей . І ця тема кидає дивно різке світло на збірку (збірка *Tajný život*)” (2). Однак вирубування зерен, тобто потенційно дерев, які ще не встигли навіть з’явитися на світ, натякають, на нашу думку, на відносність часових вимірів у поетичному світі, справляючи враження, що в усьому, що має народитися вже є закладена і смерть, нагадуючи світосприйняття, закладене у деяких східних вченнях.

Природа сама по собі тілесна, здатна на неочікувані метаморфози. Те, що здавалося ліричному героєві ефемерним, таким, що можливо не матиме на нього впливу, що можна обійти або проігнорувати, також рано чи пізно проявляє свою химерну, як це завжди у Дежінського, тілесну сутність: “Виходу немає; мене випиває туман, той, що намагається підкорювати, знання веде до зарозумілості, все викрите є більш привабливим, ніж відкрите як нескінченний метеликовий простір між капроном і палаючою стідницею, яка наче підтверджує, що край світу неможливо пересунути між вогкі стіни мови – не можна його приклеїти за інший край, через інший край зігнути – він випльовує кривавий ком язика, зуби, що відкриваються і закриваються, білий день, благодать сутінків” (Děžinský 2003, s. 16).

Різноплановість біологічного прояву, коли один вид тілесності переходить в інший і все є біомасою бачимо в наступному уривку: “Кілька машин на смузі паркування та позаду них були розкидані папери, як слід равлика. Я думав про багато різних речей, яким можна навчитися: говорити знову, використовувати ноги замість рук, неначе та саламандра прирости собі радість до тіла, тканину до тканини, радісне зчеплення клітин” (образ дороги також трапляється у поезії Дежінського). Далі метаморфози у вірші набирають ще більших обертів, ключовим при цьому стає рух, динаміка того, що відбувається, залучаючи крім моменту безпосереднього спостереження ще й спогади. Ліричний герой, перебуваючи на проїзній смузі, можливо побачивши тварин десь на узбіччі, відкриває для себе цілий світ: “Порожене шосе, як витертий рукавом стіл вона сигналізувала, що запише як час зцілення до календаря пам’яті маленький рожевий шрам. А потім – я лише краєм ока помітив її, ніби хтось вказує на рану і тинь небезпечно перебігає дорогу, як перелякана лань – канюк падає, обертається, ніби двигун літака заглох, а потім тоне в блакиті шосе десь далеко за машиною. Я уявляю собі розколотий корпус на неподатливій поверхні, як коли вона ще не могла літати, її дзьобнули в рідному гнізді, а вона дивилася на блакить над собою, голова хижка люто пронизана між двома крилами, кінці яких неначе надія, подув вітерець... Я дивлюся позаду, як її пташине тіло трепетно заспокоюється, вітер її знову гойдає і повільно розчиняється як сон” (Děžinský 2012, s. 14, 15).

Тілесні метаморфози з акцентом на хаотичне породження одних явищ іншими бачимо в наступному уривку: “Подивіться, звідки береться та лютя. Піднятий польовий шпат горів яскравим полум’ям, може, під ним хтось дихав! Спочатку спалений місяцем як муха махає крилом потім промерзлий до кісток, яким він, ймовірно, знерухолює писаря Хаділа. Ця хвилинка мовчання є проясненням трансформації, в якому край землі набух як перегодований живіт і він породить у світ нове, важке каміння, базальт і магнетит, і, можливо, довгу мішковину, де ховається в золоті переляканий мисливець!” (Děžinský 2003, s. 14).

Уся природа в поетичному світі Дежінського – один організм, який набуває різних іпостасей. Кожен прояв є іншим, але всі вони плавно переходять один в другий. Якими б вони не були ці прояви, усі вони живі, на що автор звертає особливу увагу: “Мухомори нерестяться на холоді як напівпрозорі фаллоси. В норі щось рухається. На корені холодить гадюка. Соня витягує і налагоджує інструменти. Центральне нагір’я живе!” (Děžinský 2012, s. 36).

Усе тілесне в поетичному світі Дежінського в якійсь мірі також можна вважати одним єдиним організмом, подекуди навіть біомасою, але такою, що постійно змінюється. Певні її аспекти вмирають і потім народжуються знову, що відсилає нас до мотиву реінкарнації: “Пазл біля доріжки. Два розкиданих скелети птахів змішався з поцілунком останнього голуба. Вони там будуть лежати, я думаю в тому прекрасному лісі в дощ, в спеку, мороз до нового народження нерозлучно” (Děžinský 2003, s. 43).

Невпинний рух життя, і в першу чергу тіла, до смерті проявляються у поетичному світі Дежінського по-своєму у вигляді свербіння та інших симптомів на шкірі. При чому, коли ліричний герой опиняється поблизу мерця, доколишня реальність неначе натякає, що і його теж чекатиме така доля і робить це саме через тілесні прояви: “Привабливість і небезпека свідчень полягає в їхній інертності, неначе ми схилиємось над вдягненим небіжчиком і в цей же час боремося з виситом, що проростає з внутрішньої сторони шкіри, яку не вдасться почухати чи зволожити стеариновою маззю” (Děžinský 2003, s. 23). Дорослішання, старіння, перехідний вік, вікова криза – усі перехідні моменти життя теж асоціюються з подібною реакцією шкіри: “Іноді я теж відчуваю свербіж, який неможливо вгамувати, поки людина не повіється в процесі трансформації, як ніби потворну квітку відірвуть від її грудей, а хтось інший здирає пелюстки, а виглядає воно неначе тобі здирали бородавку, щось огидно твоє, що обросло долею, процвіло повстяною тканиною і вилилось потом, що є проявом жадібності, але водночас і відкритості, коли я шепочу собі тут біля тієї лампи, тут у тій темряві” (Děžinský 2012, s. 9) Шкіра і тактильні відчуття ліричного героя виділяються у ще одному уривку, де яскраво видно образ мерця, який є часто супутнім до першого названого: “Я бачив покійного як якого приводять і розв’язують йому очі. Сьогодні я пам’ятаю його сяюче обличчя. Скорботні, серйозні та усвідомлюючі моменти, вони нахилиються над пінополістироловою шкірою вище долоні разом, ніби розминаючи в сирій колір пластилін” (Děžinský 2012, s. 12).

Людське тіло у поетичному світі Дежінського є недосконалим, таким, що знаходиться під впливом негативних чинників довкілля і всіляко реагує на них. Подекуди однак в таких випадках постають його химерні симптоми та реакції: “Все

густішає і тіло під простирадлом інертно тремтить. Така історія перетворюється на кругле ціле. Так би і було, якби тілки з нього так байдуже не стирчало коліно” (Děžinský 2012, s. 29).

Втручання у внутрішню структуру плоти її розчленування є своєрідною магією для ліричного персонажа. Він почуває себе одночасно божеством та вченим, бездушним лабораторним маньяком, здатним маніпулювати органічним світом, знає внутрішню структуру усього живого. Його дії мають відгомін фактично по всьому світу: “Нарізання хліба кидає виклик урожайності. Врізання в капію, вона загрозово хрустить, як затвор рушниці. Нарізавши крохмалисту картоплю, неначе розкривши на ній крохмальну застібку, лінія надрізу обривається і розливається синюватим відтінком. Недбала вийма на столі – це зморшка. Дія, що спонукає до роздумів або до руху. Механічний розріз кролика для відділення голови, магія хрусту хребців. Гострий надріз гриба, гладкий, як масляний корж, його відчуває весь ліс” (Děžinský 2003, s. 37). Автор ніби показує, що навіть у деструкції можна знайти щось цікаве і навіть естетичне.

Окрему увагу як аспектам тілесності автор приділяє крові, воді та вологості в цілому. Рідина, що цікаво, в тому чи іншому вигляді сприймається ліричним героєм на тоншому рівні, ніж інші сторони тілесності. Контакт з водою відбувається через органи чуттів і не напряму, а з посередництвом об’єктів, що її так чи інакше містять або на ще тоншому психічному рівні посередництвом сновидінь і думок: *Сни, як одяг, що випадає з готельної шафи вони вливаються в моє читання як кров на рану. Я лише сприймаю мелодію думки. Але тепер я дивлюся навколо себе. Нарешті я бачу свою доброзичливу кімнату, я відчуваю запах мокрого ліжка і жахливу буденність* (Děžinský 2012, s. 11).

Говорячи про тілесність, не можна оминати ще один важливий її аспект, пов’язаний з коханням, тобто тілесність проти-лежної статі. Для ліричного героя це – образ жінки: *“Ідеш по набережній, а шапочка вуха гріє. Прибуває корабель із вугіллям, твоя шапочка подає сигнал. Повертаюся нізвідки і здалеку я бачу твої весільний жест до лебедів”* (Děžinský 2012, s. 20). Утім і тут образи постають перед нами досить неординарними. Розмова з протилежною статтю несе у собі таємницю, жінка для ліричного героя здається не такою, якою є насправді. Мотивація її вчинків неясна. Можливо це взагалі інша істота: *“Я б не міг її любити. Лише відчуття цього величезного язика... але коли вона заговорила, то вміло приховувала його в ротовій порожнині, з якої сочиться темрява. Червоний, матово-блискучий аксесуар смертності. Але я знав, що він там був і заповнював її повністю, що, можливо, він поглинув простір тіла, включаючи органи, як живий м’яз”* (Děžinský 2012, s. 48). Або наступний уривок, де також бачимо образ шкіри, вологості і натяк на статевий акт: *“Завжди гнана ніч схоплений її вологою шкірою свербіж, як пізня незаїманість”* (Děžinský 2003, s. 18).

Інтимне життя ліричного героя і секс також знайшли своє відображення у поезії Дежінського і достатньо яскраво показують аспект тілесності у ній: *Підсуньте його під себе: жорстокість кісток, завязаність оболонок. Виходить один: задихаючись, жмут волосся їсть його долоню, йому подобається його коліно. Сідниці били коня в серце. Як у давнину, так і сьогодні пристрасні, смертоносні бейкетники. А коли все закінчиться тремтіння в грудному поясі поступово стихає. На серці тихо. Кожен сам по собі* (Děžinský 2003, s. 54).

Тілесність стихійна, вона тисне на свідомість ліричного героя, породжує у ній хаотичні асоціації. у ній переплітається у химерному візерунку все, включено з такими протилежностями, як кохання та смерть: *“Буває, що перед тим, як ще глибше зануритися під шестелю листя, пухкий бруд, глибину спогадів перед пробудженням, серед переплутаних кісток закоханих, ти, наче шматочок паза, вписуєшся між його тендітною голілкою та її білим стегном”* (Děžinský 2012, s. 49). Те, що в уривку згадується стан заглиблення у спогади перед пробудженням може натякати на особливий стан свідомості ліричного героя, яка сприймає світ на межі реального та ірреального, або ж про його глибокі пошуки, які врешті привели його до одкровення, просвітлення. Кохання та смерть також можуть згадуватися тут як пікові стани свідомості, перебуваючи у яких ліричний герой також здатен отримати вищу мудрість.

Як показало дослідження, тілесність в поетичному світі Мілана Дежінського є категорією як конкретною, що реалізується у таких проявах, як наявність у певних образах частин людського або тваринного тіла і досить химерними їх проявами, так і абстрактною, що проявляється у образі тілесності або як біомаси, яка насичує весь поетичний всесвіт, або ж як певного закону, за яким цей всесвіт живе. І дійсно, за багатьма ознаками можна сказати, що саме закони тілесності, вони ж подекуди і закони живої природи, є основними. Значно рідше тут можна побачити неживу природу, фізику на більш базовому рівні чи навпаки, нематеріальні закони духовного життя. Увесь всесвіт є єдиним організмом. у нього вплетено все, включно з ліричним героєм, який цей світ досліджує і який водночас сам у нього вплетений.

Література:

1. Děžinský M. Slovník noci. – Brno, 2003. – 64 s.
2. Děžinský M. Přízraky. – Brno, 2007. – 68 s.
3. Děžinský M. Tajný život. – Brno, 2012. – 80 s.
4. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Milan_D%C4%9B%C5%BEinsk%C3%BD
5. URL:<https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-basnik-a-obecni-politik-milan-dezinsky-amateri-v-dobrem-slova-smyslu-183508>
6. URL:<https://vtava.rozhlas.cz/milan-dezinsky-poezii-povazuju-za-kralovskou-disciplinu-7160879>
7. URL:<https://www.nedelnichvilkapoezie.cz/2018/02/milan-dezinsky-jestlize-vlak-vyjede-ze.html>
8. URL:<https://www.advojka.cz/archiv/2013/12/zahadna-budoucnost-milana-dezinskeho>
9. URL:<https://www.mac365.cz/milan-dezinsky-mam-hotovy-pribeh-ale-vyraz-hledam-hodne-dlouho/t1350>

References:

1. Děžinský M. (2003) Slovník noci [Night's Dictionary]. – Brno, 64 p. [in Czech].
2. Děžinský M. (2007) Přízraky [Ghosts]. – Brno, 68 p. [in Czech].
3. Děžinský M. (2012) Tajný život [Secret Life]. – Brno, 80 p. [in Czech].
4. URL:https://cs.wikipedia.org/wiki/Milan_D%C4%9B%C5%BEinsk%C3%BD
5. URL:<https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-basnik-a-obecni-politik-milan-dezinsky-amateri-v-dobrem-slova-smyslu-183508>
6. URL:<https://vtava.rozhlas.cz/milan-dezinsky-poezii-povazuju-za-kralovskou-disciplinu-7160879>
7. URL:<https://www.nedelnichvilkapoezie.cz/2018/02/milan-dezinsky-jestlize-vlak-vyjede-ze.html>
8. URL:<https://www.advojka.cz/archiv/2013/12/zahadna-budoucnost-milana-dezinskeho>
9. URL:<https://www.mac365.cz/milan-dezinsky-mam-hotovy-pribeh-ale-vyraz-hledam-hodne-dlouho/t1350>